

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Криворізький державний педагогічний університет
Кафедра педагогіки і психології

*ПРОБЛЕМИ ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ ПОЧАТКОВОЇ
ОСВІТИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ
РЕФОРМУВАННЯ ШКОЛИ*

Збірник наукових та науково-методичних праць
кафедри педагогіки і психології
Криворізького державного педагогічного університету

Випуск 1

Кривий Ріг
2002

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПОЗАКЛАСНІЙ РОБОТІ

3. В. Друзь

Ключова проблема розбудови національної школи України - підвищення ефективності педагогічної і учнівської праці. Треба утверджувати в кожному навчальному закладі атмосферу наполегливої навчальної праці, зацікавленого, творчого, відповідального ставлення до оволодіння знаннями.

Результати навчальної діяльності, а також діяльності вчителя повинні визначатися не лише тим, що дитина може відтворити і зробити за зразком, скільки тим, чи сформована у неї мотивація до навчальної діяльності, чи цікаво учням на уроці, чи бажають вони уроки відвідувати, а після них опрацювати додатковий матеріал з предмету. Який досвід творчої діяльності, набутий учнем з предмету, і, відповідно, який його творчий потенціал.

Інтерес у навчанні є своєрідним епіцентром активізації навчання, розвитку пізнавальної самостійності учнів, формування в них позитивного ставлення до процесу й результатів своєї праці.

У педагогічних дослідженнях пізнавальний інтерес розглядається як фактор саморозвитку учня (Б.Г.Друзь); як глибоко особистісне утворення (Г.І.Щукіна); як структурний компонент навчання, основа створення позитивної мотивації учіння (О.Я.Савченко); як вибіркова спрямованість особистості (Н.М.Бібік).

Термін "пізнавальний інтерес" є умовним, тому що будь-який інтерес поєднує пізнавальне та емоційне ставлення до об'єкта і дійсності. Компоненти пізнавального інтересу: мотиваційний, змістово-процесуальний та емоційно-вольовий. Ми не об'єднуємо інтерес і мотиваційну спрямованість, а розрізняємо їх, вважаючи мотиваційну сферу основою, джерелом, а інтерес - наслідком і виявленням процесів, які відбуваються в ній.

У повсякденному житті слово інтерес розуміється як будь-

який напрямок на вагомий для людини предмет чи діяльність.

У науковій літературі категорію інтересу розглядають разом з категорією потреби і, навпаки, оскільки це взаємопов'язані і взаємообумовлені явища.

Категорія потреби є більш широким поняттям, ніж інтерес. Потреби можуть мати біологічний і соціальний характер. Інтерес притаманний тільки людському суспільству. Потреба найчастіше задовольняється результатом, а для інтересу важливим є процес. Пізнавальні потреби з'являються тільки в ході успішного вирішення пошукових (нестандартних) завдань.

Інтерес - це усвідомлена потреба, вибіркоче відношення, що переростає у спрямованість особистості до предметів, явищ, подій навколишнього, а також до відповідних видів людської діяльності. Тут виступають в єдності об'єкт інтересу, що має захоплюючі, привабливі сторони, і суб'єкт, для якого ці сторони життєво важливі.

Спочатку цей зв'язок між предметом, діяльністю, з одного боку, і потребою - з другого, може мати поверховий характер, і таким самим буде й інтерес. Але надалі, чим повніше і глибше предмет або діяльність починають задовольняти зростаючі потреби особистості, тим багатшим і глибшим стає сам інтерес. Він робиться дедалі більшою мірою пізнавальним.

Динамічність, поступальний рух, перехід від явища до сутності, встановлення глибоких зв'язків, оволодіння закономірностями є характерними ознаками пізнавального інтересу.

Розвиток пізнавальних інтересів характеризується прогресивними змінами цілісної динамічної системи, де в органічній єдності взаємодіють емоційні, інтелектуальні й вольові процеси. Емоції людини як відображення об'єктивної дійсності є основою інтересу.

Для створення і підтримання мотивації учіння важливу роль відіграють:

- позитивні емоції, пов'язані зі школою в цілому і перебуванням у ній;
- позитивні емоції, обумовлені рівними, добрими діловими

взаєминами учня з вчителем і ровесниками;

- емоції, пов'язані з усвідомленням кожним учнем своїх великих можливостей у досягненні успіхів у навчальній роботі;

- позитивні емоції від зіткнення з новим навчальним матеріалом;

- позитивні емоції, які виникають при оволодінні учнями прийомами самостійного здобування знань, новими способами удосконалення своєї навчальної роботи, самоосвіти.

Емоції залишають "сліди" у свідомості людини, нагромаджуються, узагальнюються, внаслідок чого формуються стійкі інтелектуальні почуття, які входять до складу допитливості, пізнавальних інтересів, потреби в знаннях, бажання вчитися.

Інтереси можуть переходити у нахили - прагнення займатися певною діяльністю. Справжні нахили, як правило, поєднують у собі стійкий інтерес до тих або інших явищ дійсності і стійке прагнення самому діяти в цьому напрямку.

Між інтересом і нахилом багато спільного, але є і відмінність. Інтереси можна виразити формулою "хочу знати", а нахил - "хочу зробити".

Останнім часом проблема інтересу все ширше досліджується в контексті різноманітної діяльності школярів. Діяльність - соціальна і психолого-педагогічна основа формування пізнавальних інтересів учнів. Взаємообумовленість розвитку особистості та її інтересів - така діалектика зв'язків інтересу - діяльності - особистості.

Людина у процесі своєї практичної діяльності постійно розв'язує задачі. Слово "задача" має багато різних значень. Тому дати досить чітке визначення цьому поняттю немає можливості. У найширшому плані можна сказати, що задача передбачає необхідність свідомого пошуку відповідних засобів для досягнення мети, яку добре видно, але яка безпосередньо недосяжна.

Починаючи з 70-х років, створюється так звана загальна теорія задач. Ініціативу розробки активно підтримали видатні вітчизняні науковці - кібернетик В.М.Глушков і психолог Г.С.Костюк.

Навчання завжди носить "задачний" характер, хоч

донедавна слово "задача" вживалося педагогами, головним чином, стосовно предметів фізико-математичного циклу.

Оволодіти навчальним предметом - означає навчитися розв'язувати не лише передбачені державним освітнім стандартом задачі ("стандартні завдання"), а й такі, що вимагають певної незалежності мислення, творчих пошуків, оригінальності, винахідливості ("нестандартні завдання").

Задачний підхід в активізації навчання вважається одним з найбільш ефективних і перспективних. Суть концепції "задачного підходу до діяльності", спрямованої на виховання пізнавальних інтересів, полягає в цілісності формування уявлень про навколишній світ як про "світ задач", а про людську діяльність як про сукупність процесів розв'язання нестандартних ситуацій, перш за все мисленневих (не будемо брати соціальні чи якісь інші). Результативність використання нестандартних завдань значно підвищується за умов їх організації в певну систему.

Розвиток пізнавальних інтересів визначається змістом і організацією не тільки навчального процесу, а й позакласної роботи з предмета. Щоб її результати були по-справжньому вагомими, треба дотримуватися певних вимог. Вони загальновідомі: змістовність, систематичність, доступність, емоційна та інтелектуальна спрямованість.

Успіху позакласної роботи у вихованні інтересів сприяють такі фактори:

- вивчення вчителем інтересів і нахилів дітей;
- розвиток самостійності і творчої активності учнів;
- вплив на інтелектуальні, емоційні та естетичні почуття учнів;
- надання позакласним заняттям характеру суспільно корисної діяльності;
- поєднання інтелектуальної діяльності учнів з елементами цікавості;
- масовість позакласних заходів.

Позакласна робота має свої особливості: за змістом вона строго не регламентована програмою; заходи можуть проводитися упродовж і 20-30 хвилин, і години; склад учнів може

змінюватися; проводиться в певних організаційних формах масових, групових та індивідуальних.

Для прикладу наведемо далеко неповний перелік форм використання народної дидактики в позакласній роботі: самостійне читання учнями й обговорення фольклорних збірок, проведення ранків "Казка за казкою", "Уявні подорожі в чарівному світі народних казок", участь учнів у збиранні фольклору з уст знавців усної народної творчості, упорядкування школярами рукописних фольклорних збірок, фіксування в альбомах влучних висловів народу, складання казок, зустрічі із знавцями фольклору, запис на магнітофонну плівку народних пісень, коломийок, частівок, жартів, байок, оповідань, музичних творів, участь школярів у внутрішкільних конкурсах читців-декламаторів народних творів, конкурсів "Мудрий народний оповідач", "Дотепний оповідач", участь у гуртках художньої самодіяльності (народної пісні, танцю, музики), народного вишивання, рукоділля, народного прикладного мистецтва, залучення до народних художніх промислів, тематичні добори народних прислів'їв і приказок, твори, бесіди, диспути за народними афоризмами, поєдинки кмітливих на відгадування народних загадок, участь дітей у народних іграх, розвагах, святах, різних трудових об'єднаннях.

Педагогічні умови забезпечення ефективної організації та проведення позакласної роботи в контексті розвитку дитячих інтересів:

- врахування особливостей позакласної роботи;
- використання новітнього і народознавчого матеріалу;
- особистісно орієнтований підхід до розвитку пізнавальних інтересів учнів, врахування їхніх побажань;
- рівень ерудиції, методичної майстерності педагога.

Щоб збудити і підтримати інтерес учнів до позакласних занять, треба їх урізноманітнювати. Це стосується і змісту матеріалу, і форм організації занять, і засобів наочності, і технічних засобів навчання.

Інтерес треба виховувати. Інтерес до своєї безпосередньої діяльності під час позакласних занять повинен переростати в інтерес до навчання предмета як науки, в інтерес до процесу самої

розумової діяльності, до здобуття нових знань.

Головна умова формування інтересу - це розуміння дитиною змісту і значення виучуваного. Для цього учитель повинен поставити перед собою педагогічне чітку мету: в чому він повинен сьогодні переконати учнів, як розкрити їм значення даного питання в наш час і в найближчу для дітей перспективу.

Друга важлива умова збудження інтересу - це наявність нового як у змісті виучуваного, так і в самому підході до його розгляду. Не можна повторювати відомі істини на одному й тому самому пізнавальному рівні; треба розширювати горизонти пізнання учнів, вчити відшукувати в добре відомому питанні нове, раніше невідоме, але істотне для глибшого розуміння матеріалу.

Третя умова виховання інтересу - це емоційна привабливість навчання. Треба прагнути, щоб здобуті на уроках знання викликали в учнів емоційний відгук, активізували їх моральні, інтелектуальні та естетичні почуття.

Зміст навчального матеріалу - одна з важливих умов виникнення і зміцнення пізнавального інтересу. Йдеться, зокрема, про ступінь добротності інформації, що визначається такими якостями, як систематизованість, цілеспрямованість, відповідність інтересам даного класу, предметність, новизна.

Можна викликати в учнів інтерес до будь-якого навчального предмета, якщо вміло використовувати можливості його змісту. На уроках гуманітарного циклу яскравість, емоційність породжується завдяки образному слову, у викладанні природничо-математичних наук - завдяки цікавим життєво переконливим фактам. Інтерес учнів до предмета підвищується, якщо використовувати краєзнавчий матеріал, враховувати особистий досвід та інтереси учнів, встановлювати зв'язки нових знань з уже відомими, з життям, із сучасністю.

Наступні умови - самостійність у пізнавальній діяльності; оцінка успіхів учнів з боку вчителя.

Необхідно враховувати, що у дитини виникає інтерес до навчальної діяльності лише у тому випадку, коли у цій діяльності є успіх. Якщо успіху немає і вчитель його не програмує, то інтересу

до цієї діяльності не буде. В межах особистісно орієнтованого підходу задоволення даної потреби цілком реальне, оскільки кожен учень оцінюється згідно з власними нормативами. При цьому оцінка результатів роботи учнів не пов'язується лише з результатами їхньої репродуктивної діяльності, але значною мірою з досвідом творчої діяльності, з результатами входження дитини в різні сфери діяльності (не лише, звичайно, навчальної).

У нових умовах, коли йде активний пошук новаторських ідей, методів навчання і виховання, необхідна зміна позицій педагога: слід щиро вірити в учнів, відмовитися від прямого примусу й натиску на них, бачити у кожному особистість, дати їм відчуття радості успіху та спілкування. Смысл перебудови в кінечному й полягає у врахуванні інтересів, у впливові на інтереси, управлінні ними і через них. Словом, приділяти першорядну увагу розвитку індивідуальних здібностей учнів, розширювати особистісно розвивальне навчання відповідно до їхніх запитів і нахилів.

БІБЛОГРАФІЯ

1. Б о й к о Н. О. Дидактичні умови формування пізнавального інтересу у школярів: Дис. на здобуття наукового ступеня кандидата пед. наук. - Харків, 1999. - 142с.
2. Д р у з ь Б. Г. Виховання пізнавальних інтересів молодших школярів у процесі навчання. - К., 1978. - 128 с.
3. Д у б і н к а М. М. Розвиток пізнавального інтересу в молодших школярів у педагогічній спадщині В.О.Сухомлинського: Автореферат дис. ... канд. пед. наук. - Кіровоград, 1998. - 17с.
4. З я з ю н І. А., С а г а ч Г. М. Краса педагогічної дії. - К., 1997. - 302 с.
5. Л о х в и ц ь к а Л. В. Формування пізнавальних інтересів дітей старшого дошкільного віку в навчально-ігровому середовищі: Автореферат дис. ... канд. пед. наук. - К., 2000. - 20 с.
6. С а в ч е н к о О. Я. Дидактика початкової школи. - К.: Абрис, 1977. - 416 с.
7. Ф а й ч а к З. Е. Розвиток пізнавальних інтересів